

In memoriam
Profesoriui Algimantui
Marcinkevičiui

Po sunkios ir ilgos ligos 2014 metų vasario 19 dieną mirė žymus Lietuvos chirurgas, Vilniaus universiteto profesorius, Lietuvos mokslų akademijos akademikas Algimantas Marcinkevičius, savo darbais didžiai nusipelnęs Lietuvos medicinos mokslui ir Lietuvos žmonėms.

Likimas lėmė Profesoriumi sudėtingą epochą. Gimė ir augo Nepriklausomoje Lietuvoje, medikų šeimoje. Tėvas – gydytojas, vėliau žymus vidaus ligų profesorius Mykolas Marcinkevičius, motina – medicinos sesuo, pirmoji tėvo, dirbusio periferijoje – Linkuvoje ir Rokiškyje, o vėliau Panevėžyje – pagalbinkė. Medicinos aplinka šeimoje nulėmė jaunojo Algimanto specialybės pasirinkimą. Gyvenimas Nepriklausomoje Lietuvoje ir patriotinė šeimos atmosfera turėjo daug reikšmės jo pažiūrų, įsitikinimų ir charakterio formavimuisi.

Mokymasis Panevėžio gimnazijoje, kuri garsėjo žymiais mokytojais, ypač humanitais, galutinai suformavo Lietuvos patriotą ir tvirtų humanistinių pažiūrų, tarnauti žmogui siekiantį jaunuolį. Medicinos studijų pasirinkimas ir tolesnis mediko kelias buvo lemtas ne tik siekio tęsti šeimos tradicijas. Čia jis ketino įgyvendinti savo humanistinius idealus, siekį padėti žmogui sunkiausią jo gyvenimo akimirka, kai pakerta liga.

Didieji Europos sukrėtimai, kurie pakeliui visai sudaužė jauną, ką tik pradėjusią stiprėti Lietuvos valstybę, laužė ir žmonių likimus. Demonstruojamą prievartą ir terorą buvo mėginama pateisinti nauja ideologija, nors ji aiškiai prieštaravo sveikam protui ir jaunų žmonių siekiamiems idealams. A. Marcinkevičius, kaip ir daugelis kitų, negalėjo priimti naujos ideologijos ir visa

savo esybe priešinosi prievartai, žiaurumui. Atsidavimas medicinos studijoms, siekis profesijos, kuri savo esme yra humanistinė, grindžiama pagalba artimui, buvo būdas iš dalies atsiriboti nuo plintančios beprotybės ir susikurti ateities tikslą.

Studijos Vilniaus universitete suteikė medicinos žinių, o atsivėrusi universiteto istorija, jame atlikti praeities darbai, puoselėtos idėjos bei pažangos siekis padėjo atsilaikyti prieš gniuždantį karo meto ir pokario prievartos kultą.

Žymių to meto Medicinos fakulteto asmenybių docento Kazio Katiliaus ir profesoriaus Prano Norkūno įtaka lėmė Algimanto Marcinkevičiaus pasirinktą chirurgo kelią. Baigęs studijas, tolesnį savo likimą jis glaudžiai susiejo su P. Norkūno darbais: buvo jo asistentu, kartu puoselėjo chirurgijos pažangos siekius. Jo pavedimu pradėjo kraujagyslių chirurgiją ir hipotermijos eksperimentus, galiausiai P. Norkūnas perdavė jam Širdies ir kraujagyslių chirurgijos laboratorijos ir Bendrosios chirurgijos katedros vadovavimą. Šis žingsnis buvo lemtingas tolesniam A. Marcinkevičiaus likimui, ir ne tik jam. Tai buvo svarbu Lietuvos medicinos pažangai ir likimui daugelio jaunų žmonių, kuriuos jis subūrė kurti Lietuvoje naują medicinos sritį – širdies ir kraujagyslių chirurgiją.

Širdies chirurgija buvo pati vėliausia chirurgijos specialybė. Taip atsitiko pirmiausia dėl to, kad širdies palietimas, ypač jos sustabdymas, yra pavojingas gyvybei. Tai grėsmei pašalinti reikėjo didelės ne tik medicinos, bet ir kitų mokslų – fizikos, biochemijos, biologijos ir inžinerijos pažangos. Lietuvoje širdies chirurgijos pirmuosius žingsnius ir jos plėtotę sutrukdė Antrasis pasaulinis karas, ypač pokario suirutė ir vėlesnė Lietuvos izoliacija nuo pasaulio geležine uždanga.

Moderniąją atviros širdies chirurgiją prof. A. Marcinkevičius pradėjo plėtoti Lietuvoje jau būdamas patyręs chirurgas, turėdamas 10 metų darbo su prof. P. Norkūnu patirtį, subrendęs kaip mokslininkas, siekiantis medicinos pažangos, ir apgynęs daktaro disertaciją. Taip pat buvo nueitas nemažas eksperimentų kelias – baigti hipotermijos eksperimentai ir pradėti nauji. Pradėtas bandyti ką tik įsigytas, nelabai tobulas rusiškas dirbtinės kraujo apytakos aparatas, siekiant galimybės sustabdyti širdį. Nors pokario suirutė ir žiaurumai buvo praėję, tačiau Lietuvos izoliacija nuo Vakarų pasaulio, kur atviros širdies chirurgija jau buvo išvystyta, buvo aklyna ir pasimokyti, įgyti patirties nebuvo galimybės. Maskvoje ir Peterburge šios operacijos jau buvo pradėtos ir joms talkino anglų chirurgai. A. Marcinkevičius pasinaudojo savo habilituoto daktaro disertacijos mokslinio konsultanto, vieno iš širdies chirurgijos pradininko Maskvoje Jevgenijaus Mešalkino pagalba. Tuo metu profesorius J. Mešalkinas dėl nesutarimų su aukštais administracijos vadais buvo priverstas palikti Maskvą ir tęsė širdies chirurgiją Novosibirske.

Po trumpos serijos eksperimentų išbandyti ką tik gautą dirbtinės kraujo apytakos aparatą 1964 metais A. Marcinkevičius su grupe jaunų chirurgų, anesteziologų, biochemikų ir fiziologų vyksta vieno mėnesio stažuotės į akademiko J. Mešalkino vadovaujamą Novosibirsko kraujo apytakos patologijos institutą. Čia stebi atviros širdies operacijas, tęsia Vilniuje pradėtus dirbtinės kraujo apytakos eksperimentus. Reikšmingas atsitiktinumas – Novosibirske dirbtinės kraujo apytakos laboratorijai vadovauja lietuvis tremtinys Jeronimas Stundžia, kuris labai nuoširdžiai perduoda savo žinias, o vėliau kartu su akademiku J. Mešalkinu atvyksta į Vilnių ir talkina pirmosioms atviros širdies operacijoms.

1964 metų spalio 14-oji išlieka reikšmingiausia data. Tai diena, kai Lietuvoje buvo atlikta pirmoji sėkminga

atviros širdies operacija panaudojant dirbtinę kraujo apytaką. Tą dieną, dalyvaujant akademikui J. Mešalkinui ir dirbtinės kraujo apytakos specialistui J. Stundžiai, 14 metų mergaitei buvo užsiūtas skilvelių pertvaros defektas, kitą dieną – prieširdžių pertvaros defektas.

1964 metais atliktos pirmosios atviros širdies operacijos A. Marcinkevičiui buvo tik ilgo kelio pradžia. Jos buvo daromos vis dažniau, diegiami nauji širdies ligų diagnostikos būdai. Tikslesnės diagnozės ir geri operacijų rezultatai skatino plėsti operacijų diapazoną, imtis vis sudėtingesnių. Profesorius su savo jaunais mokiniais daro įgimtų širdies ydų ištaisymo operacijas, protezuojami širdies vožtuvai, šalinamos aortos aneurizmos, pradedamos aortokoronarinio šuntavimo operacijos. Kartu smarkiai progresuoja kraujagyslių chirurgija.

Naujos specialybės kūrimo sėkmei daug gelbsti Profesoriaus talentas atrinkti ir suburti gabius jaunus žmones, uždegti juos medicinos pažangos siekio idėjomis. Jaunimas kartu su vadovu atsiduoda darbui dieną ir naktį. Jų darbas reikalingas žmonėms, o specialybės pažangos siekis, svarbiausia gyvenimo prasmė, leidžia iš dalies užsisklęsti nuo niūrokos sovietinės tikrovės.

1967 metai medicinai yra reikšmingi tuo, kad Pietų Afrikos Respublikos chirurgas Christianas Barnard'as paskelbia apie pasaulyje padarytą pirmąją sėkmingą širdies persodinimo operaciją. Ši sensacinga žinia greitai apskrieja pasaulį, apie tai rašo visi laikraščiai, šis medicinos laimėjimas pripažįstamas svarbiausiu pasaulio metų įvykiu. Žymiausi Europos ir Amerikos chirurgai skuba pakartoti širdies persodinimo operaciją. Profesorių A. Marcinkevičių ir jo sekėjų taip pat užvaldo ši idėja, kuri greitai išsirutulioja į siekį apskritai pradėti ir plėtoti organų transplantaciją. Pradedami intensyvūs eksperimentai, A. Marcinkevičius vadovauja atskiroms jaunų chirurgų grupėms, eksperimentiškai tyrinėjančioms širdies, kepenų ir inkstų persodinimo operacijas. Profesorius ir jo mokiniai buvo įsitikinę, kad eksperimentai ir medicinos pažangos siekis yra labai patriotinė pareiga ir atliepia jo dažnai skelbiamą senosios Vilniaus medicinos draugijos devizą „Tarnauti mokslui ir gimtajam kraštui“. Kaip ir laisvės idealas, mokslo pažanga žmonijai visada buvo svarbiausi siekiai, o širdies ir apskritai organų transplantacija ir šiandien išlieka vienu įstabiausių medicinos mokslo laimėjimų, gelbstinčių tūkstančius žmonių gyvybių. O mūsų Profesorius savo gyvenimo

būdu, nepriklausymu jokioms partijoms, neabejotinai juntamu palankiu požiūriu į laisvą religijos išpažinimą demonstravo nepriklausomą dvasią. Tai ypač žavėjo ir traukė jaunus žmones.

Nors pokario teroro ir žudynių laikotarpis jau buvo praėjęs, tačiau patį kūrybiškiausią Profesoriaus gyvenimo tarpsnį lydėjo ir sunkino svetima ideologinė priespauda ir visiška izoliacija nuo pasaulio. Buvo uždarytas kelias į konferencijas, neturėta tiesioginių kontaktų su pažangiausių Europos ir Amerikos medicinos centrų chirurgais, Lietuvos nepasiekdavo medicinos literatūra bei vakarietiški žurnalai, o skaityti ir sužinoti pasaulio naujienas buvo galima tik nuvykus į Maskvos bibliotekas. Šiandien mūsų jaunimui tai neįtikėtina ir nesuprantama.

Dar vienas Profesoriaus epochos ypatumas buvo to meto medicinos aprūpinimo skurdumas ir labai smarkus medicinos technikos atsilikimas. Spręsdamas tą problemą, A. Marcinkevičius organizavo klinikoje inžinierių tarnybą. Kartu su Vilniaus grąžtų gamykla jo bendradarbiai kūrė lietuviškus dirbtinės kraujo apytakos aparatus, tačiau to nepakako, o aparatūros stoka labai sunkino darbą.

Siekį persodinti širdį žmogui teko atidėti, nors jau 1969 metais buvo atlikta per 200 širdies persodinimo eksperimentų, įkurta imunologijos laboratorija, pradėtos inksto persodinimo operacijos, ir A. Marcinkevičius bei jo bendradarbiai tam buvo visiškai pasirengę. Deja, tuometinis Sovietų Sąjungos sveikatos apsaugos ministras uždraudė daryti šias operacijas. Leidimo teko laukti 17 metų. Tik po to, kai operacijos buvo atliktos Maskvoje, draudimas buvo atšauktas. 1987 metų rugsėjo 2 dieną Profesorius su bendradarbiais padarė pirmą Lietuvijoje širdies persodinimo operaciją. Ši operacija dar ilgai nebuvo atliekama kaimyninėse valstybėse ir toli į rytus nuo Lietuvos, išskyrus Maskvą. Iš tikrųjų tai buvo visų Profesoriaus darbų apvainikavimas ir aukščiausias pasiekimas, atvėręs naują Lietuvos medicinos pažangos etapą.

Lietuvos Nepriklausomybę Algimantas Marcinkevičius sutiko su dideliu pakilimu, tikėjo laisvės idealais ir matė medicinos pažangą. Jis aktyviai siekė atkurti Lietuvos gydytojų sąjungą, buvo išrinktas pirmuoju jos prezidentu, siekdamas vienyti gydytojus kaip aktyvios visuomenės dalį.

Prof. A. Marcinkevičius buvo atsidavęs gydytojas, gydymo pareigas kėlęs virš kitų darbų. Tam buvo skirtos ir dienos, ir naktys. Ligoniai tai jautė, nepaprastai juo pasitikėjo, jo vizitacijos buvo didelė šventė. Profesorius ligonius gydė ne tik operacijomis ir vaistais – ne mažiau svarbūs buvo jo ištarti viltį teikiantys žodžiai. Už tai ligoniai jį labai mylėjo ir gerbė.

Plačiašakė Profesoriaus veikla pelnė jam žymaus medicinos mokslininko, širdies chirurgijos kūrėjo vardą. Savo darbais jis reikšmingai prisidėjo prie Lietuvos medicinos pažangos: paskelbė daugiau kaip 400 mokslinių straipsnių, skaitė paskaitas ir pranešimus Vilniuje ir Rygoje, Maskvoje ir Frankfurte prie Maino, Kilyje ir Mayo bei Klivlando klinikose, buvo Lietuvos mokslų akademijos akademikas, Tarptautinės širdies ir kraujagyslių chirurgų draugijos narys, Estijos ir Gruzijos chirurgų draugijų narys, Valstybinės nacionalinės mokslo premijos laureatas, Lietuvos mokslo pažangos premijos laureatas ir Gedimino ordino kavaliereus.

Netekome ypatingo daugiaplanio talento žmogaus, puikaus chirurgo, įžymaus mokslininko, nuostabaus pedagogo, sukūrusio Vilniaus širdies ir kraujagyslių chirurgijos mokyklą ir išugdžiusio ne tik gausų būrį savo sekėjų, bet ir kardiologų, anesteziologų, hematologų bei kitų specialistų. Jaunus žmones jis traukė ne tik chirurgo ir mokslininko talentu, bet ir humanistiniu bei patriotiniu nusiteikimu.

Profesorius Algimanto Marcinkevičiaus atminimas ir jo idealai išliks ateities kartoms.

Vilniaus širdies chirurgų vardu

prof. Vytautas Sirvydis